

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده حقوق و الهیات
بخش الهیات

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق

ماهیت پول در نظام حقوقی ایران و مذاهب خمسه

مؤلف:

الهام حسین رنجبر

استاد راهنما:

دکتر میثم تارم

استاد مشاور:

دکتر عبدالرضا محمد حسین زاده

دی ۱۳۹۸

ب

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده حقوق و الهیات
بخش الهیات

این پایان نامه با عنوان ماهیت پول در نظام حقوقی ایران و مذاهب خمسہ توسط الهام حسین رنجبر شریف ابادکشکو دانشجوی رشته الهیات و معارف اسلامی_ فقه و مبانی حقوق اسلامی دوره کارشناسی ارشد با شماره دانشجویی 96160004 تدوین شده است و در تاریخ 1398/10/30 با نمره ۱۷/۷۶ و با درجه خوب مورد پذیرش هیئت داوران قرار گرفت .

این پایان نامه هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره کارشناسی ارشد شناخته نمی شود.

عضو هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل خدمت	امضا
راهنما اول	دکتر میثم تارم	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
مشاور اول	دکتر عبدالرضا محمدحسین زاده	دانشیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
داور اول	دکتر مرتضی عرب	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	
داور دوم	دکتر سیده فاطمه طباطبائی	استادیار	دانشگاه شهید باهنر کرمان	

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده:	معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده:
دکتر عباس حیدری بهنوییه	دکتر مهدی عباس زاده فتح آبادی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

با استانت از خدای بجهان و با اعتماد رانج به ایگه عالم محضر خداست و او بهواره مانظر بر اعمال ماست و به مشور انجام سبب سبب پژوهش های اصل، تولید دانش جدید و بسازی زندگانی بشر، مادانجهویان و اعصنای بیات علمی دانشگاه و پژوهشگاه های کشور:

- تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و حفظ حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگونه جعل و تحریف در خیالیت های علمی پرهیزی کنیم.
- حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیا)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.
- به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارجح می نسیم، برای انجام پژوهشی اصل اهمام ورزیده و از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.
- ضمن پایدندی به انصاف و اجتناب از هرگونه تبعیض و تعصب، در کله خیالیت های پژوهشی، رهسافتی قوادان اتخاذ خواهیم کرد.
- ضمن امانت داری، از منبج و امکانات اقتصادی انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.
- از اهمام غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر اهمام موازی، هموشان و چندکله (کله ای) پرهیزی کنیم.
- اصل محرمانه بودن و رازداری را محور تمام خیالیت های پژوهشی خود قرار می دهیم.
- در هر خیالیت های پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.
- خویش را ملزم به رعایت کله بهارهای علمی رسته خود، قوانین و مقررات، سیاست های حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در هر مرال پژوهشی می دانیم.
- رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به مشور بالندگی این فرهنگ، به ترویج و انشای آن در جامعه اهمام می ورزیم.

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تعهدنامه

اینجانب الهام حسین رنجبر به شماره دانشجویی ۹۶۱۶۰۰۰۴ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه شهید باهنر کرمان نویسنده پایان نامه با عنوان ماهیت پول در نظام حقوقی ایران و مذاهب خمسه تحت راهنمایی دکتر میثم طارم تأیید می‌کنم که این پایان نامه نتیجه پژوهش اینجانب می‌باشد و در عین حال که موضوع آن تکراری نیست، در صورت استفاده از منابع دیگران، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن درج شده است. همچنین موارد زیر را نیز تعهد می‌کنم:

۱- برای انتشار تمام یا قسمتی از داده‌ها یا دستاوردهای پایان نامه خود در مجامع و رسانه‌های علمی اعم از همایش‌ها و مجلات داخلی و خارجی به صورت مقاله، کتاب، ثبت اختراع و ... به صورت مکتوب یا غیرمکتوب، با کسب مجوز از دانشگاه شهید باهنر کرمان و استاد(ان) راهنما اقدام نمایم.

۲- از درج اسامی افراد خارج از کمیته پایان نامه در جمع نویسندگان مقاله‌های مستخرج از پایان نامه، بدون مجوز استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم و اسامی افراد کمیته پایان نامه را در جمع نویسندگان مقاله درج نمایم.

۳- از درج نشانی یا وابستگی کاری (affiliation) نویسندگان سازمان‌های دیگر (غیر از دانشگاه شهید باهنر کرمان) در مقاله‌های مستخرج از پایان نامه بدون تأیید استاد(ان) راهنما اجتناب نمایم.

۴- کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوط به استفاده از موجودات زنده یا بافتهای آنها را برای انجام پایان نامه رعایت نمایم.
۵- در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه شهید باهنر کرمان از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) مطابق با آیین نامه مالکیت فکری، متعلق به دانشگاه شهید باهنر کرمان است و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست. همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد. چنانچه مبادرت به عملی خلاف این تعهدنامه محرز گردد، دانشگاه شهید باهنر کرمان در هر زمان و به هر نحو مقتضی حق هرگونه اقدام قانونی را در استیفای حقوق خود دارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: الهام حسین رنجبر

امضا و تاریخ:

آنها آدرس مورد قبول برای دانشگاه به این صورت می‌باشد:

Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

نام و آدرس واحدهای دانشگاه در تولیدات علمی محققان دانشگاه به تشخیص بخش و دانشکده به شرح زیر می‌باشد:

Department of ....., Faculty of ..... Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

آدرس صحیح جهت درج در مقالات و سایر تولیدات علمی فارسی:

گروه (بخش) ....., دانشکده ....., دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

تقدیم به:

ساحت قدسی امام عصر و صاحب الزمان؛ مولانا امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف).

و همچنین با سپاس از سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم...

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند...

این مجموعه را به همسر عزیزم، پدر و مادر و استادانم تقدیم می کنم.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می‌دانم از تمامی اساتید بزرگوار، به‌ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضایل اخلاقی یاری نموده‌اند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکترتارم که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان‌نامه تقبل نموده‌اند؛ نهایت تشکر و سپاس گذاری را دارم.

از جناب آقای دکتر عبدالرضا محمد حسین زاده که با راهنمایی خود به عنوان مشاور مرا مورد لطف قرار داده‌اند؛ کمال تشکر را دارم.

همچنین امیدوارم اگر پایان‌نامه بنده ثواب اندکی به جهت اعتلای دین مبین اسلام داشته باشد؛ تماماً به روح درگذشتگانمان واصل شود.

چکیده :

بررسی ماهیت و اعتبار پول در زمینه ی عقود و قراردادها بسیار مهم و تأثیرگذار است و با توجه به تغییرات سریع ارزش پول در اثر عوامل گوناگون از جمله تورم و نقدینگی و ... ، ادای دین و قروض در برخی موارد به مشکل برمی خورد. که اگر به درستی مشخص شود که ماهیت پول قیمی است یا مثلی، می توان در این زمینه حکم مناسب را صادر کرد. به همین دلیل در این رساله، ماهیت و اعتبار پول در نظام حقوقی ایران بررسی می شود تا به این وسیله به موضوعاتی مانند ضمان کاهش ارزش پول و عواملی که بر ارزش پول تأثیرگذارند و مسائل مختلف و کاربردی که به این عناوین مربوط است پرداخته شود که ان شاءالله گامی در جهت حل تعارضات و مشکلات موجود در این زمینه برداشته شود.

این مهم با استفاده از کتب معتبر فقهی شیعه و اهل سنت و با استناد به کتب روایی و اقتصاد اسلامی صورت پذیرفت. در این راستا یافته ها و نتایج حاصل به این شرح است:

مشهور فقهای شیعه و جمهور فقهای اهل سنت معتقدند که پول های اعتباری امروزی هیچ تفاوتی با پول های طلا و نقره گذشته ندارد و همانند پول های طلا و نقره، مثلی هستند و هرگونه اضافی در بازپرداخت آن ها ربا محسوب می شود. همچنین کاهش ارزش مصداق ضرر است و عدم پرداخت به موقع و تأخیر در تأدیه باعث و علت ضرر است و عقل و شرع حکم به جبران ضرر می نمایند در نتیجه شخصی که ایجاد ضرر نموده باید آن را جبران کند. بنابراین جواز جبران کاهش ارزش پول منطقی تر می باشد.

واژگان کلیدی: پول، ضمان، غرر، تورم، مال.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول:	۱
کلیات و مفاهیم	۱
۱-۱. موضوع	۲
۲-۱. مقدمه	۲
۳-۱. بیان مسئله	۲
۴-۱. هدف‌های تحقیق	۳
۵-۱. ضرورت انجام تحقیق	۳
۶-۱. استفاده‌کنندگان از نتایج تحقیق	۴
۷-۱. سؤال‌ها یا فرضیه‌های تحقیق	۴
۸-۱. پیشینه نظری و تجربی	۴
۹-۱. روش اجرای تحقیق	۹
۱-۲-۱. تعریف مفاهیم	۱۰
۱-۱-۲-۱. پول	۱۰
۲-۲. ضمان	۱۱
۳-۲. غرر	۱۱
۴-۲. تورم	۱۳
۵-۲. مال	۱۳
فصل دوم:	۱۶
ماهیت پول از منظر فقهای مذاهب خمس	۱۶
۱-۲. تاریخچه پول و انواع آن	۱۷
۱-۱-۲. اقتصاد تهاتری (مبادله کالا به کالا)	۱۷
۲-۱-۲. معایب اقتصاد تهاتری (مبادله کالا به کالا)	۱۸
۳-۱-۲. نظام پول کالا	۱۸
۴-۱-۲. نظام‌های پول فلزی	۱۹
۵-۱-۲. سیستم پولی دوفلزی طلا و نقره	۲۰
۶-۱-۲. سیستم پولی تک فلزی پایه طلا یا نقره	۲۳

۲۳	۷-۱-۲. اسکناس
۲۴	۸-۱-۲. پول الکترونیکی
۲۴	۹-۱-۲. پول در صدر اسلام و نزد شارع
۲۴	۱۰-۱-۲. پول در عصر جاهلیت
۲۵	۱۱-۱-۲. اسلام و پول جاهلیت
۲۵	۱۲-۱-۲. تحولات ضرب سکه بعد از ظهور اسلام
۲۶	۲-۲. ماهیت پول از منظر فقهای مذهب جعفری
۲۶	۱-۲-۲. ماهیت پول
۲۸	۲-۲-۲. حکم خرید و فروش پول
۳۰	۳-۲-۲. پول، مال مثلی یا قیمی
۳۲	۳-۲. ماهیت پول از دیدگاه فقهای اهل سنت
۳۲	۱-۳-۲. ماهیت پول
۳۴	۲-۳-۲. حکم خرید و فروش پول
۳۵	۳-۳-۲. پول، مثلی یا قیمی
۳۶	۴-۲. جمع بندی فصل دوم
۳۷	فصل سوم:
۳۷	پول در نظام حقوقی ایران و مسئله جبران کاهش ارزش آن
۳۸	۱-۳. پول در نظام حقوقی ایران
۳۸	۱-۱-۳. پول از دیدگاه مشهور فقهای ایران
۳۸	۲-۱-۳. پول در حقوق موضوعه ایران
۴۲	۲-۳. مسئله جبران کاهش ارزش پول
۴۲	۱-۲-۳. شاخص و عوامل مؤثر بر تغییر ارزش پول
۴۳	۱-۱-۲-۳. تغییرات حجم پول
۵۱	۲-۱-۲-۳. تورم و نقش آن در کاهش ارزش پول
۵۵	۲-۲-۳. نقش و تأثیر قواعد فقهی در جبران پدیده‌ی کاهش ارزش پول
۶۱	۳-۳. جمع بندی فصل سوم
۶۲	نتیجه گیری و پیشنهادات
۶۳	نتیجه گیری:

پیشنهادات: ۶۴

مآخذ ۶۵

الف) مآخذ عربی ۶۶

ب) مآخذ فارسی ۶۸

ج) سایت ها: ۷۰

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱-۱. موضوع

ماهیت پول در نظام حقوقی ایران و مذاهب خمسه

۲-۱. مقدمه

امام خامنه‌ای مدظله‌العالی :

ما باید بتوانیم قدرت نظام اسلامی را در زمینه‌ی حل مشکلات اقتصادی به همه‌ی دنیا نشان دهیم؛ الگو را بر سر دست بگیریم تا ملت‌ها بتوانند ببینند که یک ملت در سایه‌ی اسلام و با تعالیم اسلام چگونه می‌تواند پیشرفت کند. ۱۳۹۰/۱/۱

همان‌طور که از عنوان این رساله پیداست، بر آن شدیم که ماهیت و اعتبار پول را در نظام حقوقی ایران و همچنین از منظر فقهای مذاهب خمسه بررسی کنیم تا به این وسیله به موضوعاتی مانند ضمان کاهش ارزش پول و عواملی که بر ارزش پول تأثیر گذارند و مسائل مختلف و کاربردی که به این عناوین مربوط است پردازیم که ان شاء الله گامی در جهت حل تعارضات و مشکلات موجود در این زمینه برداریم.

بررسی ماهیت و اعتبار پول در زمینه‌ی عقود و قراردادها بسیار مهم و تأثیرگذار است و با توجه به تغییرات سریع ارزش پول در اثر عوامل گوناگون از جمله تورم و نقدینگی و ...، ادای دین و قروض در برخی موارد به مشکل برمی‌خورد. که اگر به درستی مشخص شود که ماهیت پول قیمی است یا مثلی، می‌توان در این زمینه حکم مناسب را صادر کرد.

۱-۳. بیان مسئله

در این تحقیق بر آنیم نظرات فقهای امامیه و فقهای اهل سنت را در مورد ماهیت و ارزش پول بررسی کرده و به مقایسه و بیان اختلافات و شباهت‌های بین آراء مختلف پردازیم.

همچنین مسئله‌ی کاهش ارزش پول در نظام حقوقی ایران را مطرح کرده و بررسی می‌کنیم که آیا واحد پول در شرایط کنونی اعتبار و ارزش ثابت دارد یا با توجه به تورم حاکم بر جامعه و تلاطمات اقتصادی و نوسانات بازار، اعتبار و ارزش پول متغیر می‌شود. حال اگر در نظر فقهای مذاهب خمسه اعتبار و ارزش پول متغیر باشد باید بیان شود چه نوع تغییراتی در عقود ایجاد می‌شود و ایشان چه تدابیری برای جبران کاهش

ارزش پول اندیشیده‌اند. همچنین باید بیان شود ایشان چه ضمانت‌هایی برای مقابله با خسارت‌های ناشی از کاهش ارزش پول پیش‌بینی کرده‌اند.

از جمله مهم‌ترین و پردامنه‌ترین مباحث مربوط به کاهش ارزش پول، بحث مثلی و قیمی بودن پول است که علما آن را مورد بررسی و ملاحظات علمی خود قرار داده و هر کدام از آن‌ها برای اثبات یا نفی لزوم جبران کاهش ارزش پول به نوعی به مثلی یا قیمی بودن پول تمسک جسته‌اند. به همین دلیل بر آن شدیم که در این پایان‌نامه به دنبال پاسخ به این سؤالات باشیم که پول کنونی ما در نظر فقهای مذاهب خمسسه مثلی است یا قیمی. و اینکه مالیت آن ذاتی است یا اعتباری.

یکی دیگر از سؤالاتی که در این پایان‌نامه بررسی می‌شود این است که فقهای امامیه و اهل سنت چه حکمی در مورد خرید و فروش پول داده‌اند؟ و اینکه پول کنونی چه تفاوتی با طلا و نقره و سایر اموال دارد. به عنوان مثال گروهی از اهل سنت پول‌های اعتباری را در عرض طلا و نقره می‌دانند و صفت ثمن بودن را برای آن‌ها قبول دارند در نتیجه مانند طلا و نقره احکام صرف را در مورد آن‌ها جاری می‌کنند. تعدادی از فقهای امامیه نیز پول‌های اعتباری را به دلیل معیار ارزش بودن و شباهت داشتن آن‌ها به طلا و نقره از این جهت، محکوم به حکم بیع صرف می‌دانند.

۱-۴. هدف‌های تحقیق

۱- تبیین ماهیت و ارزش پول از منظر آراء فقهای مذاهب خمسسه

۲- تبیین ماهیت و ارزش پول در نظام حقوقی ایران

۱-۵. ضرورت انجام تحقیق

با توجه به اینکه یکی از مسائل اقتصادی مهم در جامعه ماهیت و ارزش پول است لازم دیدیم که ماهیت پول را از منظر آراء فقهای مختلف مذاهب خمسسه مورد بررسی قرار داده تا با تبیین این موضوع و مقایسه نظرات مختلف، بهترین و جامع‌ترین نظر در این زمینه مشخص شده و مورد استفاده پژوهشگران و فعالان اقتصادی قرار بگیرد. مسئله دیگر این است که با توجه به تورم حاکم بر جامعه و تلاطمات اقتصادی و نوسانات بازار، اعتبار و ارزش پول متغیر می‌شود. حال اگر اعتبار و ارزش پول متغیر باشد چه نوع تغییراتی در عقود ایجاد می‌شود و فقها چه راه‌حلی را برای جبران ضررهای حاصله ارائه کرده‌اند.

۱-۶. استفاده کنندگان از نتایج تحقیق

دانشجویان و پژوهشگران علوم دینی، طلاب حوزه علمیه، اساتید دانشگاه‌ها

۱-۷. سؤال‌ها یا فرضیه‌های تحقیق

سؤال اصلی: ماهیت پول در نظام حقوقی ایران و مذاهب خمس چیست؟

سؤالات فرعی:

۱- ماهیت پول از منظر فقهای مذاهب خمس چیست؟

۲- ماهیت پول در نظام حقوقی ایران چیست؟

۱-۸. پیشینه نظری و تجربی

الف) مبانی نظری (نظریه‌های مربوطه) و چهارچوب نظری انجام پژوهش.

در مورد ماهیت و ارزش پول، فقها و اندیشمندان زیادی از مذاهب شیعه و اهل سنت به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱) نظرات برخی از فقهای شیعه:

سید محمد موسوی بجنوردی:

اسکناس را عبارت از چیزی می‌داند که در آن به وسیله مرجعی معتبر، یعنی قانون‌گذار به گونه قدرت خرید، اعتبار مالیت و ارزش داده شده است. (سید محمد موسوی بجنوردی، ۱۳۷۲، ش ۶، ص ۱۰۸-۱۱۰)

سید محمدباقر صدر:

به بررسی چهار نوع پول و احکام صرف در هر مورد می‌پردازد. نوع اول، پول تمام‌عیار طلا و نقره که تمام احکام شرعی صرف در مورد آن وارد شده است. نوع دوم، پول کاغذی نیابتی است که سند و نماینده بخشی از موجودی طلایی که در خزانه صادرکننده وجود دارد، شمرده می‌شود. این نوع هم در حکم صرف فرقی با نوع اول ندارد نوع سوم، پول کاغذی است که نشان می‌دهد منبع صادرکننده آن تعهد کرده ارزش طلای آن بر گه‌ها را هنگام مطالبه بپردازد. شهید صدر این نوع پول را به دو صورت تصویر می‌کند: صورت اول این است که تعهد منبع صادرکننده این بر گه‌ها مبنی بر پرداخت ارزش طلای آن، مجرد التزامی است که مستقل از آن منبع بوده و این بر گه‌ها به جهت اعتبار آن منبع و وفا به تعهدش، ارزش مالی می‌یابد. صورت

دوم این که تعهد منبع صادرکننده مبنی بر پرداخت ارزش طلای آن، معنایش اشتغال ذمه آن منبع به اندازه ارزش طلای این برگه‌ها است. در این صورت این برگه‌ها فقط سند و وثیقه آن بدهی هستند و ارزش اصلتی ندارند.

وی در ادامه می‌گوید: فرق بین این دو صورت بسیار است؛ زیرا بر اساس صورت اول هرگاه خریدار به وسیله این برگه‌ها کالایی یا خدمتی را بخرد، در حقیقت به وسیله این برگه‌ها نخریده است؛ بلکه به وسیله دینی که در ذمه منبع صادرکننده مالک است خرید را انجام داده، و این برگه‌ها فقط سند آن دین هستند. در این صورت، معامله با این برگه‌ها معامله با ارزش طلای این برگه‌ها است؛ از این رو، در معاملات صرف لازم است بین ثمن و مثن تساوی برقرار باشد؛ اما در صورت دوم، خرید و فروش به وسیله نفس این اوراق انجام می‌شود، نه به وسیله دینی که آن را مالک است. در این صورت، معامله با این برگه‌ها معامله با طلا نیست و احکام صرف مانند تساوی ثمن و مثن در اینجا واجب نیست. نوع چهارم، همان پول کاغذی نوع سوم است با این تفاوت که منبع صادرکننده با صدور قانونی، خود را از پرداخت ارزش طلای این برگه‌ها معاف کرده است. شهید صدر این نوع پول را در حکم پول‌های کاغذی الزامی دانسته؛ از این رو، تطبیق شروط معامله با طلا در باب صرف مانند تساوی ثمن و مثن را در اینجا واجب ندانسته است. (سید محمدباقر صدر، ۱۳۵۷، ص ۱۴۶-۱۴۹)

سید محمود هاشمی شاهرودی:

به عقیده آیت‌الله شاهرودی، از آنجا که مالیت پول‌های حقیقی مانند درهم و دینار برخاسته از جنس خودشان است، کاهش ارزش آن‌ها همانند دیگر اموال مثلی به عهده نمی‌آید؛ اما پول اعتباری از آن جهت که به خودی خود ارزش مصرفی ندارد و فقط در دادوستد به کار می‌رود، ویژگی ارزش مبادله‌ای و توان خرید آن در نگاه عرف و عقلا همچون صفت حقیقی به شمار می‌آید. بدین‌سان همانند دیگر صفات مثل خود به عهده می‌آید. (سید محمود هاشمی شاهرودی، ۱۳۷۴، ش ۲، ص ۶۶-۶۸)

سید روح‌الله موسوی خمینی (ره):

اوراق نقدی مانند اسکناس، دینار و دلار دارای مالیت اعتباری است. این‌گونه اوراق همانند دینار و درهم مسکوک از طلا و نقره پول به شمار می‌روند، پرداخت آن‌ها به طلبکار ذمه بدهکار را مبرا می‌سازد و در تلف و اتلاف آن‌ها مانند سایر اموال ضمان پدید می‌آید. (سید روح‌الله موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۶۱۳)

سید ابوالقاسم موسوی خوئی:

تمامی پول‌های کاغذی مانند دینارهای عراقی یا لیره‌های انگلیسی یا دلارهای آمریکایی یا ریال‌های ایرانی و امثال این‌ها مالیت دارند زیرا از طرف هر یک از دولت‌ها نسبت به پول‌های کاغذی خود قیمتی معین شده که در تمام مملکت مورد قبول و رایج است و بدین جهت مالیت پیدا نموده و هر موقع بخواهند از اعتبار و مالیت ساقط می‌نمایند. (سید ابوالقاسم موسوی خوئی، ۱۳۸۸، ص ۴۹۷)

(۲) دیدگاه برخی از فقهای اهل سنت:

ابی الحسن الماوردی:

اصل شرعی در مورد ماهیت پول بر این اساس مستقر می‌شود که پول نقد ابزار قیمت‌گذاری اشیا است و خودش فی‌نفسه جنس و کالا نیست؛ بلکه ابزاری است برای مبادله. قرآن در آیه ۲۰ سوره یوسف به این حقیقت اشاره دارد: "او را به بهایی اندک و درهمی ناچیز فروختند." در این آیه بین بها و ارزش و بین ابزار و وسیله قیمت‌گذاری فرق قائل شده. برای ثمن و بها، صفتی که با آن ملازمت دارد الحاق نموده و آن تفسیر و شرح آن است؛ آنجا که ارزش فروختن یوسف علیه‌السلام را با کلمه "بخس" توصیف نموده، یعنی توصیف کرده به قلت و کمی. این مطلب را مجاهد و شعبی بیان کرده‌اند. (ابی الحسن الماوردی، النکت و العیون، بی تا، ج ۳، ص)

ابن قدامه:

ابن قدامه قیمت اموال و ثمن و بها را به یکدیگر مربوط ساخته در آنجا که حدود ارزش قیمت اموال را از بها و ارزش آن به اتمام می‌رساند. و این مفهوم را توضیح داده که پول وسیله‌ای است برای تعیین قیمت اشیا مختلف. همچنین علت فرق بین زکات طلا و نقره شکسته و سالم را این‌طور بیان می‌کند که: "هدف از بها و ارزش، قیمت است نه چیز دیگر. پس در این صورت وجوب و جواز قیمت و اندازه آن بالسویه است و میزان استفاده سایر اموال همانند است و لزومی ندارد بین دو امر مجزا تساوی برقرار باشد. (ابن قدامه، المغنی، ۱۹۸۰م، ج ۳، ص ۱۰)

ابن عابدین:

درهم و دینار قیمت اشیا است؛ ولی اشیا قیمت و بهای آن‌ها نیستند. پس پول هدف اصلی و فی حد ذاته نیست بلکه ابزاری است برای دسترسی به مقصد اصلی. (ابن عابدین، مجموعه رسائل، بی تا، ص ۵۷)

ابن القیم:

طلا و نقره دو ابزار هستند برای استفاده در مبادلات. علت حاجت و نیاز به درهم و دینار این است که بها و قیمت را تعیین می کنند. این حرف شافعی و مالک و احمد بن حنبل در روایتی دیگر است. و این صحیح و عین واقعیت است. پس دلیل وزن در آن مناسب نیست و کاملاً اشتباه است، برخلاف اینکه علت اصلی به واسطه بها و قیمت است. پس اگر درهم و دینار قیمت و بها برای خرید و فروش معاملات باشد و قیمت و بها همان معیار سنجش باشد، پس به واسطه آن اموال و دارایی معین می گردد. پس لازم است که مشخص و محفوظ باشد و بی دلیل بالا و پایین نرود، اگرچه قیمت کالا بالا و پایین رود؛ که در غیر این صورت قیمت خرید و فروش و دادوستد بی اعتبار خواهد شد، بلکه همه اجناس و کالاها. در صورتی که مردم نیاز دارند که واحد قیمت گذاری معتبری برای معاملات روزمره و نیازهای ضروری خود داشته باشند و این امکان پذیر نیست مگر اینکه قیمت توسط آن برآورد شود و اجناس قیمت گذاری شوند؛ و این غیرممکن است مگر اینکه از طریق بها و قیمت گذاری، اجناس و اشیا قوام پیدا کنند و بر یک نظم و حالت معین استمرار داشته باشد و غیر آن انسجام نمی پذیرد. اگر اجناس و کالاها بالا و پایین شوند معاملات افراد به هم می ریزد و خلف وعده می شود و ضرر و زیان زیاد می شود. پس آشکار می سازم سود زیادی در درهم و دینار را. مثل اینکه جنس و کالای درستی را بدهد و درازای آن شکسته اش را بگیرد، یا جنس سبکی بدهد و سنگین بگیرد. پس این محققاً تجارتنی است که در آن ربای تأخیری می شود یعنی دیر کرد در آن اعمال می شود. پس به ناچار قیمت و بهای اجناس به واسطه ظهور و وجودشان در عیان و آشکارا نظر نیست بلکه هدف وصول و دسترسی به آن برای جنس و کالا مدنظر می گردد. لذا در این صورت کالاها فی نفسه مدنظر قرار می گیرد و کار مردم مختل می شود. این مفهوم پول می گردد و شامل سایر امور نمی شود. (ابن القیم، اعلام الموقعین، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۱۳۷)

ب) ماهیت و ارزش پول مبحثی است که در این پژوهش بدان پرداخته خواهد شد. گفتنی است که در باب چیستی پول، آثار چندی به رشته تحریر درآمده است که در این بین به برخی از آن‌ها اشاره خواهیم کرد: در کتاب اقتصادنا (صدر، سید محمد باقر، ۱۳۵۷. اقتصادنا. مشهد، مکتب الاعلام الاسلامی) ابتدا به اقتصاد در مکاتب مختلف مثل مارکسیسم پرداخته شده و بعد به قوانین اقتصادی و اقتصاد اسلامی پرداخته شده است. در کتاب تحریر الوسیله (الموسوی الخمینی روح الله، ۱۳۷۶). تحریر الوسیله. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره))، امام خمینی به ابواب مختلف فقهی از جمله تقلید و طهارت و نماز و... پرداخته اند. ایشان در ذیل عناوینی چون ربا و بیع صرف و... به بیان مطالبی در خصوص ماهیت پول پرداخته اند.

همچنین ابن قدامه از فقهای اهل سنت در کتاب المغنی (ابن قدامه عبدالله بن احمد. ۱۹۸۰م). المغنی مع الشرح الکبیر. ریاض: مکتبه الریاض الحدیثه) ابواب مختلف را بیان می کند و در ذیل عناوینی چون عقد مضاربه و شرکت، به بیان مسائلی درمورد پول پرداخته است.

با بررسی های که انجام شد در هیچ یک از کتب به بیان نظرات فقهای شیعه و سنی در کنارهم، درمورد ماهیت پول پرداخته نشده است، به همین دلیل این پایان نامه درصدد جمع آوری و دسته بندی نظرات فقهای اهل سنت و شیعه راجع به ماهیت و ارزش پول است.

با بررسی مقالات و پایان نامه های مرتبط با این موضوع نیز دریافتیم به طور مثال در مقاله ی ضمان کاهش ارزش پول از دیدگاه فقه و حقوق آقای حبیب الله طاهری فقط به تعاریف و ضمان کاهش ارزش پول اشاره شده است یا در مقاله راه های جبران کاهش ارزش پول در سپرده های بانکی آقای احمدعلی یوسفی در مورد آثار کاهش ارزش پول و راه های جبران در سپرده های بانکی صحبت شده همچنین در مقاله ارزش گذاری بر پول ملی، نگاهی به سیاست ارزش گذاری بر ریال ایران از خانم فیروزه خلعتبری در مورد تعریف و ارزش پول صحبت شده است. در میان پایان نامه ها نیز می توان به پایان نامه بانکداری اسلامی و چالش های پیش رو از خانم ها یگانه گوهرشادی و مریم محمد پور اشاره کرد که به تعاریف و تاریخچه پول اشاره شده است.

همچنین در این پژوهش به مواد قانونی موجود در نظام حقوقی ایران در مورد پول و ارزش و ماهیت آن هم اشاره شده که عبارت است از:

ماده ۱۱ تا ۱۳ قانون پولی و بانکی کشور مصوب سال ۵۱ که تعریف پول و برابری در این مواد آمده است. ماده ۱۶ از این قانون در مورد امتیاز و انحصار انتشار پول است. همچنین مواد ۱۸ تا ۲۷ قانون پولی بانکی کشور پشتوانه های پول که بانک مرکزی در مقابل آن متعهد است بیان می کند.

ج) جنبه نوآوری

ما در این پایان نامه قصد داریم که ابعاد مختلف پیرامون موضوع ماهیت و ارزش پول در نظام حقوقی ایران را بررسی کرده و ضمن آن به بیان نظرات مختلف فقهای شیعه و اهل سنت در این رابطه پردازیم و تقسیم بندی جدیدی از عوامل مؤثر بر ارزش پول و همچنین تأثیرات ناشی از تغییرات ارزش پول را ارائه دهیم.

۹-۱. روش اجرای تحقیق

در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. در تحقیقات توصیفی، محقق به دنبال چگونگی موضوع است و می‌خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است؛ به عبارت دیگر، این تحقیق وضع موجود را بررسی می‌کند و به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی آن می‌پردازد و ویژگی‌ها و صفات آن را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی می‌نماید. در تحقیقات توصیفی-تحلیلی محقق علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن می‌پردازد. محقق برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه‌گاه استدلالی محکمی دارد. این تکیه‌گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می‌شود. محقق از نظر منطقی جزئیات مربوط به مسئله تحقیق خود را با گزاره‌های کلی مربوطه ارتباط می‌دهد و به نتیجه‌گیری می‌پردازد. برای رسیدن به این هدف و نتیجه‌گیری از آن‌پس از بیان دیدگاه فقهای شیعه و اهل سنت به بیان تشابهات و اختلاف‌نظرها پرداخته می‌شود.

الف) نوع تحقیق بر اساس طرح تحقیق و اهداف تحقیق.

توصیفی تحلیلی کتابخانه‌ای

ب) شیوه‌های جمع‌آوری داده‌ها.

کتابخانه‌ای که خود مشتمل بر بخش‌های زیر است:

۱- کتاب‌شناسی: عبارت است از مطالعه شکل مادی کتاب‌ها، مقایسه اختلاف موجود در چاپ‌ها، تحریرها و نسخه‌ها به منظور تعیین تاریخ و تحول متن‌ها. کتاب‌نامه عبارت است از فهرست کتاب‌ها و دیگر مواد خواندنی همچون فهرستی که در آخر کتاب به عنوان مآخذ می‌آید کتاب‌نامه می‌گویند. کتاب‌شناسی را بانام دانش کتاب‌شناسی هم نام برده‌اند. کتاب‌شناسی شامل فهرستی از منابع (نوشتارهای علمی شامل مقاله، کتاب، گزارش‌های علمی و پایان‌نامه‌ها) که به صورت مستقیم (منابع اصلی) و غیرمستقیم (منابع فرعی) مربوط به یک موضوع یا موضوع پژوهش است.

۲- فیش‌برداری و داده‌های اینترنتی: فیش به معنای برگه‌های یک‌شکل و یک اندازه‌ای است که چکیده مطالعات و گزیده تحقیقات در آن یادداشت می‌شود تا بتوان به آسانی و در زمانی کوتاه و با اسلوبی خاص و منظم از آن بهره جست.

۳- جمع‌بندی و تنظیم فیش‌ها